

Особливості оцінювання учнів молодшого шкільного віку

Петрук Іванна Василівна,
студентка 2 курсу спеціальності
«Початкова освіта»
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені
Василя Стефаника
Науковий керівник: **Кіліченко О.І.**,
к.п.н., доцент

Анотація. У статті здійснено науковий аналіз базових понять і категорій педагогічного контролю і оцінювання учнів початкових класів. Розглянуто особливості безбального оцінювання успішності молодших школярів з досвіду Європейських країн. Крім того, розглядаються сучасні проблеми контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів на освітньому просторі України, розкриваються види оцінювання, аналізується характерне для української загальноосвітньої школи поєднання традиційних форм внутрішнього оцінювання знань умінь та навичок учнів. Виявлено позитивні та негативні аспекти безбального оцінювання. Проаналізовано психологічні особливості сприйняття оцінки молодшими школярами.

Annotation. The article presents the scientific analysis of the basic concepts and categories of pedagogical supervision and evaluation of junior schoolchildren`s. The peculiarities of junior schoolchildren`s without-marks academic performance evaluation considering the experience of European countries, are analyzed. Besides the article deals with modern problems of monitoring and assessment of student`s achievement in the educational space of Ukraine. The article discloses different types of assessment, analyzes distinctive combination for Ukrainian secondary school which combines traditional forms of interior assessment of student`s knowledge and skills with modern forms of grading. The positive and negative aspects of without-marks evaluation are proved. Psychological characteristics of the younger students` assessment perception are considered.

Ключові слова: *контроль, перевірка, оцінювання, оцінка успішності, діагностика результатів навчання, система оцінювання.*

Key words: *control, test, evaluation, mark of academic performance, diagnostics of results of studies, evaluation system.*

Постановка проблеми. Проблема оцінювання знань учнів початкових класів завжди турбувала вчителів, адже контроль знань школярів є важливою складовою частиною навчального процесу. Оцінювання в процесі навчання молодших школярів є одним із важливих засобів мотивації й стимулювання їх учбово-пізнавальної діяльності. Так, оцінка у поєднанні з іншими мотивами учіння сприяє розкриттю перспектив успіху дитини, створює і підтримує позитивний емоційний настрій, викликає бажання вчитися, сприяє формуванню адекватної самооцінки. В свою чергу, оцінювання навчальних досягнень

стимулює бажання учнів покращувати свої результати, самореалізовуватися у навчанні.

Аналіз досліджень із проблеми. Питанню оцінювання знань школярів присвячений цілий ряд монографічних та дисертаційних досліджень. Ученими розглядаються такі питання, як суть та критерії контролю знань, вдосконалення цифрової системи оцінювання, методи використання оцінки як мотиву навчання. Проблемою оцінювання знань учнів займалися такі відомі вчені як В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський, І.П.Підласий, О.Я.Савченко, І.В.Малафійк, О.Й.Фізеші, Н.П.Мойсенюк та інші. У науковій літературі даній тематиці присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Н.П.Волкова, яка була прихильником 12-ти бальної шкали оцінювання, А.І.Кузьмінський, Л.Козел – неодноразово виступала за безбальне оцінювання учнів початкових класів, що знайшло своє відображення в подальших доробках: «Особливості діяльності вчителя при застосуванні безбального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів», М.Б.Євтух, Е.В. Аузік, А.М. Дибкова - розробили схему компонентів оцінювання знань школярів в процесі навчання та інші.

Мета і завдання статті. Метою статті є окреслення основних аспектів проблеми оцінювання і підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

Основна частина. Оцінювання знань, умінь та навичок учнів виступає основним складовим компонентом педагогічної технології, яке виникло ще на зорі цивілізації і є неодмінним супутником школи, супроводжуючи її розвиток. Тим не менш, до цього дня йдуть запеклі суперечки про сенс оцінювання, його технології. Як і сотні років тому педагоги сперечаються, що повинна показувати оцінка: чи повинна вона бути індикатором якості – категоричним визначником успішності учня або ж, навпаки, повинна існувати як показник переваг і недоліків тієї чи іншої системи (методики) навчання. Суперечливий характер шкільної оцінки відзначив ще Я.А. Коменський, звернувшись до педагогів із закликом розумно і зважено користуватися своїм правом на оцінку [2].

Однак, якщо взяти до уваги систему оцінювання знань учнів західноєвропейських країн, то як показує досвід в умовах сьогодення частина західноєвропейських країн взагалі не використовує оцінки в початковій школі [10].

Як відомо, серед педагогів-дослідників існують дві точки зору щодо застосування кількісних методів оцінювання. Перша ставить під сумнів можливість використання точних кількісних оцінок, віддаючи перевагу показникам якісного характеру. Така тенденція домінувала в той час, коли учитель, крім оцінки за чотирибальною шкалою, для кожного учня визначав його сумлінне ставлення стосовно учіння. Друга полягає у твердженні, що лише чисельний вираз показників навчального процесу є єдиним способом його об'єктивного оцінювання. На нашу думку, дійсна оцінка стану та результатів навчання потребує поєднання як кількісної так і якісної ознак.

Як відомо з практики, застосування оцінки у балах стимулює соціальну мотивацію молодшого школяра, однак недостатня сформованість пізнавальних процесів, мовлення, саморегуляції, впливає на рівень засвоєння знань, які учитель

змушений оцінювати низькими балами. І саме тому, з часом стимулююча функція оцінки згасає, більше того, перетворюється на чинник який спричиняє тривожність, страх отримати низькі бали, невпевненість у собі. Таким чином оцінка гальмує розвиток навчальної діяльності.

Шести-семирічний школяр емоційно переживає оцінку своєї діяльності, оскільки, у дошкільному віці в нього сформувалося позитивне уявлення про себе, а під впливом різноманітних чинників шкільного життя ці уявлення піддаються серйозному випробуванню. Адже, навчання, як правило, пов'язане з помилками й невдачами, а отже, й з низькою оцінкою. Дитина прагне утвердити себе в новій ролі, шукає опори в ставленні вчителя до неї, бажаючи, щоб учитель помітив її позитивні якості. Тому оцінка здатна викликати в учня гаму гострих переживань: радість, емоційне задоволення успіхом, сором за невдачу, внутрішній протест проти осуду тощо. Радість і задоволення досягненнями в навчанні підтримують рівень намагань учня та засвоєння знань, створюють позитивний емоційний фон стосунків з учителем і однолітками. Почуття гіркоти, невдоволеність невдачами можуть спричинити неусвідомлений конфлікт з оточенням, зниження самооцінки, зневіру в свої сили. Проте, це не означає, що слід уникати негативних емоцій. Бо тоді довелось б або зовсім не помічати помилок у роботі учня, або щоразу пов'язувати їх з незалежними від нього причинами. Це звело б нанівець, знецінило б роль педагогічної оцінки в керуванні навчанням [8, с. 79].

Однак, як показує досвід, важливою умовою підвищення ефективності навчального процесу є систематичне отримання вчителем об'єктивної інформації про хід навчально-пізнавальної діяльності учнів. Звичайно, таку інформацію учитель отримує в процесі контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Поняття «контроль» означає виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Процедура виявлення і виміру називають перевіркою. В свою чергу, перевірка є складним компонентом контролю. Контроль забезпечує зворотній зв'язок між учителем і учнем, а також – одержання учителем об'єктивної інформації про ступінь засвоєння навчального матеріалу, своєчасне виявлення недоліків і прогалин у знаннях. Метою перевірки в сучасній школі є визначення рівня і якості навчальних досягнень учнів [5, с. 171].

Контроль містить у собі оцінювання (як процес) і оцінку (як результат) перевірки. Основою для оцінки навчальних досягнень учня є підсумки контролю. Функції оцінки не обмежуються тільки констатацією рівня досягнень. Оцінка є засобом стимулювання навчання [3].

Слово «оцінка» означає характеристику цінності, рівень чи значення будь-яких об'єктів або процесів. Оцінити – означає встановити рівень чи якість чогось. Стосовно навчально-пізнавальної діяльності, оцінка означає встановлення ступеня виконання учнями завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їх підготовки і розвитку, якості набутих знань, сформованих умінь і навичок [6, с. 358].

Під оцінкою знань, умінь і навичок учнів потрібно розуміти виявлення і порівняння на певному етапі навчання результатів навчальної діяльності з вимогами, заданими навчальною програмою [9 с. 212].

У спеціальній педагогічній літературі, в окремих навчальних посібниках з

педагогіки ще до кінця не розкриті поняття: оцінка, бал. Часто «оцінка» й «бал» вживаються як рівнозначні поняття. Оцінка не завжди знаходить своє відбиття у балах. Зокрема, вона може виявитися у похвалі словом, жесті, міміці вчителя, короткому судженні, догані, оцінному висловлюванні [1, с.171].

Поняття «оцінка» більш широке, ніж поняття «бал» як кількісне відображення оцінки. Оцінка включає в себе бал, тобто цифрову або іншу символічну форму вираження та фіксації оцінювання успішності, оцінні судження – коротку характеристику результатів учіння, їх позитивних моментів і недоліків та емоційне ставлення [4, с.171].

Новим у науковому обігу є поняття "діагностика навчання". Коли перевірка знань, умінь учнів є констатацією результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів без пояснення їх походження, то діагностика – це з'ясування умов і обставин, у яких протікає процес навчання; отримання чіткого уявлення про ті причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню накреслених результатів. Як бачимо, у діагностику вкладається більш широкий і глибокий смисл; вона розглядає результати в тісному зв'язку з шляхами і способами їх досягнення. Крім традиційних контролю, перевірки, оцінки знань і умінь, діагностика включає їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку результатів навчальної діяльності. Термін "діагностика навчання" в сучасній педагогічній науці найбільш повно обґрунтував І.Підласий [7].

Для з'ясування стану організації контролю навчальних досягнень учнів у практиці роботи сучасної початкової школи нами було проведено констатувальний експеримент, метою якого було проаналізувати досвід учителів щодо організації процесу контролю навчальних досягнень учнів в практиці початкової школи.

Проведене дослідження дало змогу стверджувати, що учителям, які працюють із шестирічками, не варто, запроваджувати оцінку у вигляді знаків-символів, оскільки вони вносять у життя дітей, особливо із низьким і середнім рівнями успішності, фактор тривожності, що негативно позначається на формуванні у цих дітей позитивного ставлення до навчання та має негативний вплив щодо психічного стану учнів в майбутньому. У процесі експериментального дослідження ми враховували, що використання в першому класі педагогічної оцінки вимагає від учителя створення адекватної оцінної ситуації - проведення попередньої роботи по формуванню у дітей усвідомленого ставлення до оцінювання як діяльності, ознайомлення із засобами контролю знань, вироблення в учнів адекватної взаємо- і самооцінки, і як результат виховання позитивного ставлення до навчання. Емоційно-позитивна ситуація під час оцінювання навчальної діяльності школярів створюється вчителем завдяки дотриманню певних психолого-педагогічних умов: доброзичливого ставлення до дітей, виявлення не тільки знань учнів, а й їхніх зусиль, докладених до оволодіння матеріалом, вмотивованості педагогічного судження, його об'єктивності, врахування індивідуальних особливостей дітей під час оцінювання їх знань, дотримання педагогічного такту, створення реальних ситуацій, які сприяють досягненню успіху.

Проте, на нашу думку, оцінювання учнів в початковій школі лише

ускладнює роботу. По-перше, воно забирає багато часу, по-друге, без нього діти стають розкутішими. Навчання без оцінок розширює простір для творчості. Адже, якщо існує оцінка, мають бути певні критерії, але не всі діти – можуть бути прекрасними математиками, художниками, тощо. Для них важливий результат, який не завжди може бути хорошим, незалежно від того, які зусилля прикладає до цього дитина. Тому, необхідно стимулювати дітей вчитися не лише за допомогою оцінювання, але й використовувати інші підходи в процесі навчальної діяльності.

Наприклад, для дітей є важливо, коли їхню роботу відберуть на виставку або конкурс, це для них похвала, яка має важливе значення в процесі навчання і байдуже, оцінили б таку роботу 9 чи 10 балами. Вчителі заохочують дітей по-різному: хтось – метеликів роздає, хтось – значки, однак, на нашу думку, ефективним є спосіб відбір робіт на виставки. Та навіть коли наприкінці уроку дитина показує свою роботу перед класом як одну з найкращих, це її надихає і допомагає їй продовжувати й далі так працювати, а ще стимулює інших учнів класу, які не мають таких хороших результатів. Не варто шкодувати слів похвали і старатися ніколи не сваритися.

Більшість учителів переконані, що оцінка стимулює дитину, інакше вона лінуватиметься носити приладдя, не працюватиме з повною віддіачею. Ми вважаємо, що дитині на уроці, в першу чергу, повинно бути цікаво і тільки тоді можливо досягти бажаного результату. Крім того, початкова школа для дитини є стартом у здобутті впевненості у своїх здібностях оволодіти знаннями та у налагодженні позитивних взаємин з однолітками. Саме тут діти перевіряють свої інтелектуальні, фізичні, соціальні та емоційні дані, мають змогу визначити: наскільки вони відповідають стандартам, що визначені батьками, вчителями, суспільством в цілому. Тому, перебування дитини в школі та ставлення, яке вона там зустрічає, впливає на рівноваженість психіки та рівень тривожності. Дитина, в якій не досить добре розвинена гнучкість мислення, може бути травмована школою, бо така дитина повільніше засвоює матеріал, ніж однолітки, й не може змагатися з ними. Постійне відставання у класі, яке підтверджене оцінками розвиває у неї відчуття неповноцінності. Тому, на нашу думку, оцінки не повинні бути визначальними в навчальному процесі.

Аналіз зв'язку педагогічної оцінки з успішністю учнів початкових класів дав змогу виявити такі особливості. Як правило, в процесі оцінювання діяльності дітей з високим і середнім рівнем успішності вчителі користуються позитивними оцінками судженнями, а також символами-знаками, які діти сприймають як бальні оцінки: зірочки - це "відмінно", прапорець - "добре", трикутник - "задовільно", колобок, що плаче, - "незадовільно". У процесі контролю діяльності дітей з низьким рівнем успішності вчителі у більшості випадків використовують негативні оцінні судження і символи-знаки: трикутник, колобок, що плаче. Близько 10% учителів, перевіряючи діяльність дітей даної групи, виділяють позитивне в їх діяльності, оцінюють зусилля, які були докладені дитиною для виконання завдання.

Виходячи з отриманих результатів опитування учнів, можна стверджувати, що більшість учителів все ж таки оцінюють учнів 1-2 класів, при чому оцінки не обов'язково виражаються в балах, перевагу надають вербальному оцінюванню. На

запитання чи дітей оцінюють, менша частина дітей дали ствердну відповідь і називали цифри «12», «10», «8». Деякі з них відзначали, що вчитель «ставити зірочки і прапорці», а ще інші підкреслювали: «Ставить, однак не справжні, а малює зірочку замість «12», прапорець замість «10», трикутник замість «5». Тобто, як свідчать опитування учнів 1-2 класів, вчителі намагаються стимулювати навчальну діяльність за допомогою оцінок, що не є зовсім правильно.

Оскільки, при вступі до першого класу, як правило, більшість дітей мають загальне недиференційоване уявлення про бальну систему оцінювання. В процесі навчання школярі швидко приходять до розуміння знаків-символів, які вводять вчителі для оцінювання діяльності, співвідносячи їх з бальними оцінками. Крім того 85% учнів 1-2 класів пов'язують оцінювання їх діяльності з поведінкою, деякі з них мотивують одержання позитивного оцінного судження хорошим навчанням, інші - хорошим письмом, ще іншим, що вони викликають симпатію у вчителя. Негативні оцінні судження 15% дітей пояснюють незадовільною поведінкою, деякі з них - недостатньою старанністю, інші - неакуратним письмом, ще інші - неправильними відповідями.

Як показали наші дослідження, більша частина дітей досить гостро реагує на негативне оцінювання їх діяльності, деякі з них переживають, плачуть. Незважаючи на те, що більшість з опитуваних учнів хочуть, щоб їх оцінювали, проте 42,5% зовсім не хочуть бути оціненими. Крім того, більшість дітей хочуть продовжувати навчання, навіть якщо вчителі взагалі не будуть ставити оцінок. Цікавим залишається той факт, що 73% школярів хочуть навчатися, незважаючи на те, що вони можуть мати негативні оцінки. Негативна оцінка справляє безпосередній вплив на діяльність шестирічних учнів. Так, після оцінювання негативною оцінкою навчальної роботи дітей більша частина з них виявляють бажання і далі брати у ній участь (це діти з середнім і високим рівнем успішності), 7% школярів виявляють пасивність, небажання продовжувати діяльність. Деяка частина дітей під впливом негативною оцінки переключаються на гру, навчальна діяльність їх не цікавить, це в основному діти з низьким рівнем успішності.

Аналізуючи вплив позитивної оцінки на діяльність учнів початкових класів, можна стверджувати, що 95% учнів при отриманні позитивних оцінок відчувають радість, емоційне задоволення; 5% - залишаються байдужими, як правило, це діти з низьким рівнем успішності. Одержавши позитивну оцінку, 91,3% дітей виявляють активність, бажання продовжувати діяльність самостійно, 8,7% - стають пасивними і відмовляються далі брати участь у діяльності. Досить негативним в результаті опитування виявився той факт, що батьки наказують учнів за негативні оцінки. Діти це пояснили таким чином: їх позбавляють переглядати мультфільми, грати в ігри, користуватися комп'ютером, планшетом, ігровими приставками як результат отримання негативною оцінки. Однак, на нашу думку, такий підхід як стимулювання дітей до навчальної діяльності з боку батьків є не зовсім правильний. Батьки, в першу чергу повинні цікавитися знаннями, які отримала дитина і чітко розуміти, що наявність певної оцінки зовсім не свідчить про отримані знання, так само як і про їх відсутність.

Тому, ми вважаємо, що створення доброзичливої, емоційно-позитивної

атмосфери в ситуації оцінювання ефективно впливає на весь навчальний процес. Педагогу важливо розуміти, що при постійних тривожних станах дітей, які спостерігаються в процесі оцінювання можуть з'явитися негативні прояви: втрата інтересу до навчання або й відраза до нього, труднощі в спілкуванні з учителем, з однокласниками. Учителю необхідно виходити з того, щоб педагогічна оцінка була важливим фактором формування позитивного ставлення до навчання, оскільки вона відбиває думку вчителя про кожного з дітей, тому є доцільним оцінювати не тільки фактичні знання учнів, а й їх ставлення до навчання. При цьому ми враховували, наскільки ставлення школярів до виконання ними конкретного завдання відповідало оцінним критеріям. Спостереження за діяльністю учнів під час виконання завдань свідчили про те, що їхня старанність і докладені зусилля не завжди забезпечували досягнення бажаних результатів. Під час оцінювання діяльності шестирічних дітей ми зважали на тип емоційного ставлення до навчання, заохочували зусилля школярів там, де ще не досягнуто належних успіхів. Ці зусилля заслужували на те, щоб їх теж відзначали. Виявилось, що на уроках діти часто допускають помилки. Пряме зауваження, яке робить педагог у присутності всього класу, може призвести до різкого зниження активності учня, особливо нерішучого. Тому необхідно знайти спосіб тактовно виправити дитину, котра дає неправильну відповідь. Інколи з цією метою ми зверталися до всього класу: «Послухай ще, як відповідатимуть Оксанка, Надійка». Іноді ми робили зауваження в прямій формі, не називаючи імен школярів. Наприклад, коли деякі діти переставали працювати, вчитель звертався до всього класу: «Стараються мої учні, пам'ятають все, що я пояснювала, і Ангелінка за всіма встигає». І тільки в тому випадку, коли педагог впевнений, що помилка дитини - наслідок її неухважності він давав більш гостру оцінку: «Я незадоволена тобою. Ти зовсім не слухала».

Оцінювання діяльності учнів учителем викликало похвалу, схвальні або критичні репліки і навіть сміх з приводу невдалої відповіді. Реакція педагога на все це сприяла поліпшенню стосунків між учнями, формуванню у них чуйного, доброзичливого ставлення один до одного. Тоді виховний ефект впливу оцінки набагато підвищувався.

Висновки. Таким чином, аналіз різних точок зору провідних авторів і дослідників та власні дослідження щодо проблеми оцінювання учнів початкових класів, дозволяє стверджувати, що оцінювання учнів – це один із найважливіших факторів, який зумовлює становище школяра в колективі та його особистісне самопочуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя / Ш.О.Амонашвілі: [пер. з рос.]. – Хмельницький: Поділ культ. Просвіт.центр ім. М.К.Реріха, 2002. – 172с.
2. Главінська О.Д. Вплив оцінки вчителя на формування самооцінки школяра // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К., 1999. – Т.І, ч.1. – С.66-70.

3. Глазова О. Види контролю для оцінювання знань і вмінь учнів за 12-бальною системою. - Вид. доп. і перероб. - К. : Любисток, 2003. – 64 с.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.:Знання–Прес, 2003. – 418с.
5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник. – Харків: ОВС, 2002. – 400с.
6. Мойсенюк Н.Є. Педагогіка. Навч.посібник. 4–є видання, доповнене, 2003. – 615с.
7. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти – К.: Видавничий дім «Слово», 2004 – 616с.
8. Савченко О.Л. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів /О.Л. Савченко - К.: Абрис, 2000 – 416 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч.посіб. Вид.2-ге, випр., доп. – К.:Академвидав, 2007. – 560с.
- 10.Щербакова К.Й. Вступ до спеціальності: Навчальний посібник. – К.: Вища школа. 1990. – 166 с.